

Denizel olmayan ve nöbetlerle ilişkisi bulunmayan sintemler de vardır ki bölgesel regresyon fazlarında oluşmuşlardır. Demek oluyor ki birden çok tip-te sintemler söz konusudur. Hepsinin de ortak ve biricik niteliği diskordanslarla sınırlı bulunmaları veya diskordanslarla ilişkili olmalarıdır.

Kraton alanlarında özellikle belirgin sintemler bulunmuştur. Bu birimlerin stratigrafi taslakları, bölgenin jeoloji tarihini iyi açıklayabilirler. Diskordanslarla sınırlı birimlerin yöntemli tanınması, bu tür alanların daha akılcı ve doğal stratigrafi sınıflamasını sağlayacak, kuşkusuz üsgroup veya sintem olarak gözden geçirilmesi zorunlu değişmiş sistemleri

Halil Edhem Eldem : Temel Bilimler Dalında Avrupa'da İlk Doktora Yapan, Darülfünun Jeoloji - Mineroloji Muallimi.

Kemal ERGUVANLI, İTÜ.

GİRİŞ

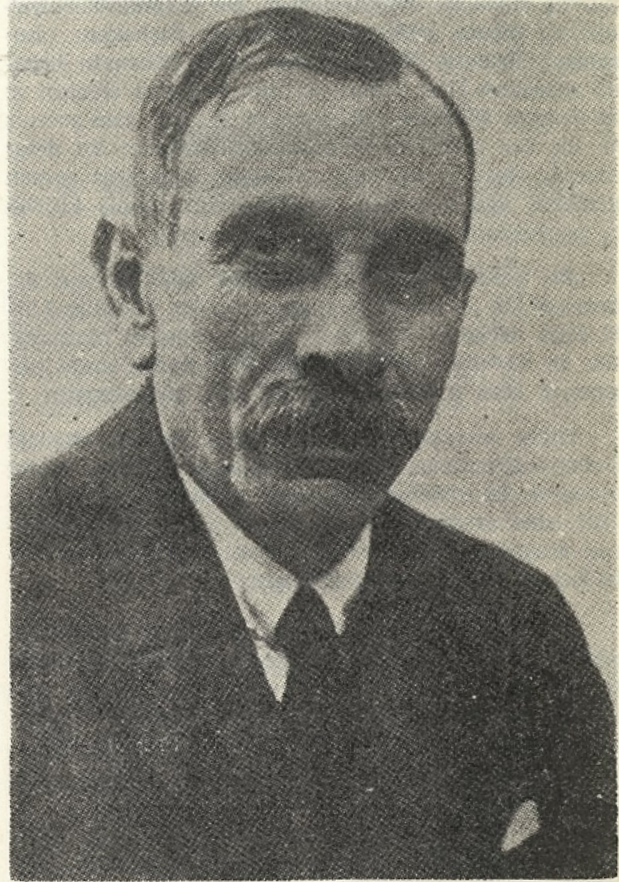
Yurdumuzda, bu gün yerbilimlerinin uğraşı alanına giren konular 1800'lerden sonra, 1773 yılında kurulan ve İstanbul Teknik Üniversitesi olarak alınan «Mühendishaneyi Bahriyi Hümayun»da Hoca İshak Efendi tarafından verilen derslerde anlatılmaya başlanmıştır. 1830 yıllarında Mühendishane'de ders veren Hoca İshak Efendi, verdiği dersleri içeren «Mecmuai Ulumu Riyaziye» adlı kitabının, 1835'de basılan 4. cildinde, yerbilimleriyle ilgili konuları açıklamaktadır. Burada depremler, volkanlar ve mineraller hakkında o zamanlarda Avrupa'da çok yaygın olan görüşlere paralel bilgiler vermiştir. Bir çok dili çok iyi bilen Hoca İshak Efendi bu bilgileri Avrupa kitaplarından Türkçeye aktarmıştır.

1850'lerden sonra yerbilimlerine ve içerdiği konulara, özellikle günlük hayata ve ekonomiye etkileyen deprem, kaplıca, kıymetli taş, demir, bakır, kömür vb.ne karşı ilgi artmış, yayınlar yapılmaya başlanmıştır.

1852 yılında, medrese öğrenimi görmüş Rusçuklu Ali Fethi Efendinin, o zamana kadar konusu, içeriği, önemi ve ismi fazla bilinmeyen «Jeoloji (Tabakatül-larz)» adıyla Arapçadan Türkçeye bir kitap çevirmesi ve bu çevirinin başına, konu, tanımı, içeriği, vurt için önemi ve yazarın niteliği hakkında o zamanın ünlü bilgin ve devlet adamlarından 9 kişinin beğenti (takriz) yazması ve bunlardan üç tanesinin Arapça olması ve birinin de ölçülü (manzum) ve ayaklı (mukaffa) olarak bu bilimin önemini belirtmesi çok ilginçtir.

aydınlatacaktır. Yalnız devingen kuşaklarda deneyim kazanmış bulunanlar için diskordanslarla stratigrafi sınıflaması pek zorunlu görülmeyebilir; ancak diskordanslarla sınırlı birimlerin tanınmasının zorunlu olduğu yerlerde ve zamanlarda ayırtlanması gereklidir.

Diskordanslarla sınırlı stratigrafi sınıflaması için deneyimli jeologların, «Stratigrafi Sınıflaması Askomisyonu»na kavramların tartışılması ve diskordansla sınırlı stratigrafi birimleri için bir uluslararası anlaşmaya varılması yolunda bir başvuruda bulunmaları artık zorunlu olmuştur.

Şekil 1 — Halil Edhem Eldem. Fotoğraf 1937 de yayınlanan Darüşşafaka'nın 64. yılı adlı broşürden alınmıştır.

1863 yılında yurdumuzda ilk kez «Darülfünunu Osmani» açılınca, Avrupa'da öğrenim görmüş Hoca Tahsin Efendi müdür olarak atanmış ve burada halka çok basit ve düzensiz de olsa fizik, kimya, tarih ve doğa bilimleri dersleri verilmeye başlanmıştır. Bu dersler için gerekli araç, gereç ve örnekler Avrupa'dan getirilmiştir. Bu kuruluşa 1870'de Saffet Paşa'nın Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemde Avrupalı bir biçim verilmiştir. Alınacak öğrencilerin ve dersleri verecek hocaların nitelikleri yönetmelikle saptanmış ve Darülfünun müdürü Hoca Tahsin Efendi tarafından «Açıldı yumnile Darülfünunu Osmani» denilerek üçüncü kez açılmıştır (1870). Ancak bu değişiklik de fazla yararlı olmamış ve dört yıl sonra 1874'de Darülfünun'a daha farklı bir şekil verilmiştir. Bu durum 1900'e kadar devam etmiş ve bu tarihte Darülfünun şekil, düzen, amaç ve program açısından farklı bir şekilde «Darülfünunu Şahane» adıyla yeniden açılmıştır. Darülfünun'un bir fakültesi gibi olan Fünun (Bilimler) bölümünde Halil Edhem «İlmümaadin ve tabakatülaz» (mineroloji ve jeoloji) derslerini okutmak üzere ilk Muallim (Profesör) olarak atanmıştır.

Diğer taraftan 1863'de Münif Paşa tarafından Türkiye'nin ikinci bilim derneği olan «Cemiyeti İlmîyeyi Osmaniye» kurulmuş ve bu dernek «Mecmuayı Fünun» adıyla bir de dergi yayınlamıştır. Derginin yazı kurulunun çoğunluğunu ilk kez açılan Darülfünun'un hocaları oluşturmuştur. Bu dergide Türkiye'nin ilk maden mühendisi ve devrin başbakanı (sadrazam) İbrahim Edhem Paşa (Halil Edhem'in babası) «Medhalı İlmî Jeoloji ve İlmî Maadin» (Jeoloji ve Mineroloji Bilimine Giriş) adıyla bir seri yazı yazmış ve ilk kez «Jeoloji» deyimini kullanmıştır. Bu dergi sürekli dört yıl (48 sayı) çıkmıştır. Dergideki uzanan kişilerin ilginç yazıları yerbilimlerinin geniş kitlelere yayılmasına yardımcı ve öncü olmuştur.

Bu yıllarda meslekle doğrudan ilgisi olmasa da, önceleri Dr. Abdullah Bey, sonra da Dr. İbrahim Lütfi Paşa Mektebi Tıbbiyede jeoloji dersleri okutmuştur. Dr. İbrahim Lütfi Paşa'nın ölümünden sonra tıbbiyenin ders programından bu ders çıkarılmıştır.

Diğer taraftan 1773'de kurulan Mühendishaneyi Bahriyi Hümayun, 1884'te Hendeseyi Şahane ismini almış ve bu okulda 1884-1887 arasında Nuri Bey, 1887-1894 arasında inşaat, liman, köprü vb. derslerinin muallimi mühendis Kos ve bundan sonra da Halil Edhem jeoloji dersini vermiştir.

İşte Halil Edhem (Şekil 1) jeoloji ve mineroloji derslerini okuyan, doğa bilimleri üzerinde uzmanlık belgesi alan bir kişi olarak yurdumuzda ilk kez mühendis mektebinde (Hendeseyi Mülkiye'de) 1894 - 1909 arasında 14 yıl ve 1900'de açılan ilk Darülfünunu Şahane'de 1909'a dek 9 yıl sürekli ve ileri düzeyde jeoloji ve mineroloji derslerini vermiştir.

YAŞAM ÖYKÜSÜ

Avrupa'da ilk doktora yapan ve Darülfünun'da ilk jeoloji ve mineroloji muallimi (profesörü) olan Ha-

lil Edhem Eldem'in çocukluğu İstanbul'da, gençliği Avrupa'da geçmiştir. Halil Edhem orta öğrenimini babasının elçi olduğu Berlin'de, yüksek öğrenimini de babasının isteğine uyarak kimya ve yerbilimleri dallarında İsviçre'de Zürih Üniversitesi'nde yapmış ve sonra da Bern Üniversitesi'ne giderek kimya dalında doktor ünvanını almıştır. Bu çalışma temel bilimlerde dalında Avrupa'da yapılan ilk Türk doktorasıdır. Bu doktoranın konusu, ayrıntısı ve belgeleri Prof. Dr. İ. Ketin ve Prof. Dr. E. İnönü'nün araştırmalarıyla gün ışığına çıkarılmıştır. Kimya dalında yapılan bu doktora çalışması Türkiye'de bilimsel araştırmaların başlangıcı, tarihsel gelişimi ve bilim tarihi açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Halil Edhem 1885'te yurda dönünce, ilk yıllardaki resmi görevleri yanında Darüşşafaka lisesinde (1885-1893), Mektebi Mülkiye'nin lise kısmında (1894-1901), Hendeseyi Mülkiye'de (1894-1909) hocalık yapmış ve 1900'de açılan yüksek muallim mektebi (Darül - muallimîni aliye) fünun şubesi tabakatülaz (jeoloji) profesörlüğüne 40 kuruş maaşla getirilmiştir. 1901'de Darülfünunu Şahane'nin Tabii İlimler bölümüne Mineroloji - Jeoloji (İlmümaadin ve Tabakatülaz) profesörlüğüne 600 kuruş maaşla atanarak Avrupa'da öğrenim gördüğü konularda dersler vermiştir.

Edhem'in Darülfünun'daki hocalığı sekiz yıl sürmüş ve 1909'da 1500 kuruş maaşla İstanbul Şehreminliğine (Belediye Başkanlığı) atanmıştır. Ancak yapısının idareciliğe uygun olmaması nedeniyle 6 ay sonra bu görevden ayrılmıştır. Bu tarihten sonra yerbilimlerinden çok Avrupa'da ilgi duyduğu arkeoloji, tarih ve müzecilik konularında araştırmalar ve yayınlar yaparak çalışmalarını sürdürmüş ve dünya çapında üne erişmiştir. Müzeyi Hümayun'a müdür olarak atanan Edhem kendini tarihe, muzmatige (eski parabilim), arkeolojik çalışmalara ve Türk müzeciliğine vermiştir. 1931'de isteğiyle emekli olunca kadar 21 yıl müze müdürü olarak zevkle ve bir otorite olarak görev yapmıştır. Bu süre içinde Anadolu'nun bir çok yerinde arkeolojik araştırmalar, incelemeler ve kazılar yapmış ve yaptırmış, pek çok buluşlarda bulunmuş, Türkiye'nin tarihsel önemini dünyaya tanıtmış, İstanbul Arkeoloji Müzesi'ni zenginleştirmiş, modernleştirmiş ve Avrupa müzeleri düzeyine getirmiştir. Edhem araştırma, kazı ve yayınlarıyla Anadolu'da yaşamış uygarlıkları ve yapıtlarını bütün dünyaya duyurmuş ve bu çalışmalarlarıyla da dünya çapında bir bilgin olarak ün kazanmıştır. Bir çok bilim kuruluna üye seçilmiş, bir çok üniversite tarafından da kendisine «Fahri Doktor» payesi verilmiştir.

Halil Edhem emekli olduktan sonra (1931) Büyük Millet Meclisi'ne 4. dönem İstanbul Saylavı (Millet Vekili) seçilmiş, ölünceye dek İstanbul ve İstanbullularını kendine özgü kişiliğiyle temsil etmiştir. Ayrıca Türk Tarih Kurumu'nun as başkanı olarak da görev yapmıştır.

17 Kasım 1938'de İstanbul'da 77 yaşında ölmüş, Edirnekapı şehitliğine, kendinden 4 yıl önce veremden ölen oğlu Dr. Süleyman Edhem'in yanına gömülmüştür.

ÖZELLİKLERİ, KİŞİLİĞİ, YERBİLİMLERİNE, TÜRK BİLİM VE KÜLTÜRÜNE KATKILARI

Paris'te maden mühendisliği öğrenimi gören, ancak madencilikten çok bakan (nazır), başbakan (sadr-razam) ve elçi (sefir) olarak görev yapan bir babanın oğlu olması H.E. Edhem'in, Avrupa'da uygulamalı bilimler dalında öğrenim yapmasına ve bir çok Avrupa dilini çok iyi bilmesine neden olmuştur. Kimya dalında doktora yapması jeoloji, mineraloji ve zoolojiyi yardımcı dal olarak seçmesine karşın doğası, sağlığı, iç dünyası ve tutkusu onu daha çok arkeoloji, tarih, müzecilik vb. konularda araştırma ve inceleme yapmağa itmiş ve bu konularda dünya çapında bir bilim adamı ve otorite olmuştur.

H. Edhem, 1885 yılında ilk Türk bilim doktoru olarak yurda dönmüş ve fakat Dr. ünvanını hiç bir yerde, hiç bir yapıtında kullanmamış ve yazmamıştır. H. Edhem kimya dalında doktora yapmasına karşın kimya ile pek az uğraşmış ancak yurda dönüşünün ilk yıllarında (1885 - 1892) Darüşşafaka lisesinde kimya ve jeoloji dersleri okutmuş, orada bir kimya laboratuvarı yaptırmış ve sonra kimya ile ilgisini kesmiştir.

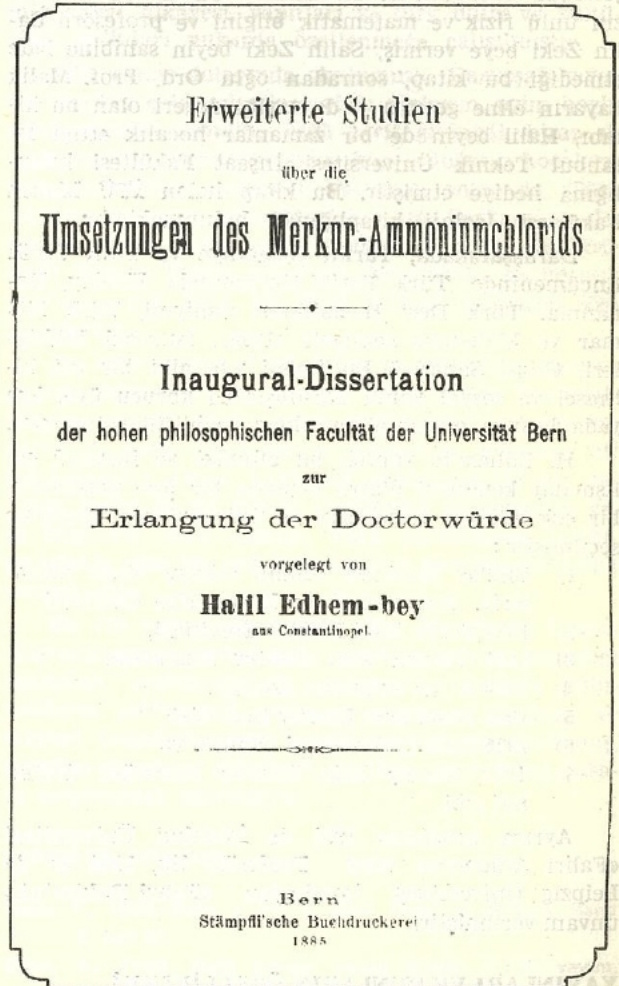
Mineraloji ve jeoloji konusunda ise ilgisi daha uzun sürmüş, bu konuda araştırma ve inceleme yapmamış, veya yapmak istememiş fakat bu dersleri orta ve yüksek öğretimde 24 yıl (1885 - 1909) okutmuş ve ayrıca bazı jeolojik araştırmalara da katılmıştır. 1894 yılında Anadolu demiryolu yapılırken, H. Edhem'in Viyana Teknik Üniversitesi'nde hocası olan Prof. Frans Toula, İstanbul - İzmit demiryolu boyunca çalışma ve araştırmalar yapmak için İstanbul'a gelmiştir. Toula, İstanbul'a gelince eski öğrencisini bulmuş, onunla beraber demiryolu boyunca jeolojik incelemeler yapmıştır. Toula bu çalışmalar sırasında, Gebze dolayından topladığı Triyas fosillerini incelemiş, türlerini saptamış ve buluşlarını 1896 da yayınlamıştır [1]. Toula bulduğu yeni tür fosillerden bazılarını örneğin : *Rhynchonella Edhemi*, nov. spec.; *Acrocordiceras Halili*, nov. spec., isimlerini vermiştir. Böylece H. Edhem'in yerbilimleri dünyasında zaman zaman da olsa hatırlanmasına, unutulmamasına neden olmuştur.

Diğer taraftan, daha sonraları zevk aldığı, tutku halinde sevdiği arkeoloji, tarih ve müzecilik konularında yurdumuzun çeşitli yörelerinde incelemeler yapmış, bu konularda 40 yıldan fazla uğraşı vermiş ve pek çok yayın yapmıştır. Örneğin 1898 de Konya - Anbarlı köyü kazılarını yaptırmış, burada bulunan 24 ton ağırlığındaki lahitin İstanbul'a getirilmesinde bizzat bulunmuştur.

Darülfünun'da hoca olduğu yıllarda (1903), zamanın sadrazamı Avlonyalı Ferit Paşa, Hicaz Demiryolu boyunca, kurulacak tesisler ve burada yaşayacak insanlara gerekli suyun bulunması için yeraltı suyu araştırmalarını yapmak, alınan sondaj makinelerini kullanmak ve su bulmak için H. Edhem'i görevlendirmiş ve fakat H. Edhem kendisinin bu işte yeterli olmadığını, sağlığının da bu işlere uygun bulunmadığını

ğini söyleyerek görevi kabul etmemiştir* [2]. Bu yıllarda emre karşı gelmek, verilen işi kabul etmemek ancak H. Edhem gibi kişiliği ve kendine özgü karakteri olan ender insanların yapabileceği bir davranıştır.

H. Edhem mineraloji ve jeoloji ders kitapları yanında 1896 da «Hareketi arza (depreme) dair birkaç söz» isimli bir kitap da yayınlamıştır. Ender bulunan bu kitap İstanbul'da Süleymaniye Genel Kitaplığında, İzmirli İsmail Hakkı bölümünde bulunmaktadır. Bu yapıt, yazarın 28 Haziran 1894 de İstanbul'da meydana gelen çok şiddetli deprem hakkında Sabah gazetesine (19 Ağustos, sayı 1806) yazdığı makalenin genişletilmiş şeklidir. O tarihlerde, Türkiye'de yaşayan insanların çoğu bilgisizlikten dolayı depremi ve nedenlerini çok değişik ve garip şekillerde açıklamaktaydılar. H. Edhem, bir çok Avrupa kitaplarından yararlanarak yazdığı bu yapıtta depremin oluş nedenlerini ve etkilerini açıklamıştır.

Şekil 2 — Halil Edhem'in doktorasının kapağı.

* Yurdumuzda yeraltı suyu bulmak için ilk sondajların, 1920 yıllarında Samsun dolayında yapıldığı söylenmekte ve yazılmaktadır. Bu olay bize yurdumuzda, yeraltısuyu için sondaj yapımı çalışmalarının 1900 yıllarında başladığını düşündürmektedir.

Burada, 1900 yılları dolayında deprem hakkında yayınlanan bir kitaptan ve H. Edhem'in bu kitap hakkındaki düşüncelerinden kısaca söz etmek isteriz. 1903'de, Sabık (eski) Musul vilayeti maarif (Milli eğitim) müdürü Resul Mesti tarafından yazılan ve «Siperi zelzele» isimliyle yayınlanan bu kitapta atzın içindeki yanabilen maddelerin yavaş yavaş yanmasından ve bunun neticesinde husule gelen buharın şiddetle dışarı çıkmasından zelzelelerin meydana geldiği yazılmıştır. H. Edhem bu kitabı okumuş, yanlış gördüğü bir çok kelime ve fikrin doğrularını kitabın kenarına kurşun kalemle yazmış, baş tarafına da bu kitap hakkındaki fikrini: «İşbu kitabı tamamen okudum. Kaybettiğim vakte keder ettim. Baştarafındaki nazariyet serapa (baştan sona) boş olduğu gibi icad gerdesi (ettiği) olan makinai şerife dahi bir maarif müdürünün yazacağı şey değildir. Birde fazla olarak ahirine (sonuna) muhayyilattan (hayalden) davet adı bir masal ilave olunmuştur» şeklinde özetlemiştir. H. Edhem bu kitabı ülkemizin ünlü fizik ve matematik bilgini ve profesörü Salih Zeki beye vermiş, Salih Zeki beyin sahibine iade etmediği bu kitap, sonradan oğlu Ord. Prof. Malik Sayarın eline geçmiş, o da tarihi değeri olan bu kitabı, Halil beyin de bir zamanlar hocalık ettiği İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi kütüphanesine hediye etmiştir. Bu kitap halen İTÜ Maden Fakültesi Jeoloji kütüphaneğinde bulunmaktadır.

Darüşşafakada, Tarihi Osmaniye ve Türk Tarih Encümeninde, Türk Tarih Kurumunda, Kızılay, Donanma, Türk Deri Hastalıkları Cemiyeti, Türk Mimar ve Mühendis Cemiyeti (1908), İstanbul Mühendisleri, Güzel Sanatlar Encümeni v.b. gibi bir çok bilimsel ve sosyal yönlü kuruluşlarda kurucu üye, üye yada başkan olarak görev almış ve bilfiil çalışmıştır.

H. Edhem'in yaptığı bu bilimsel ve insancıl çalışmalar kendisini dünya çapında bir üne ulaştırmış, bir çok bilimsel kuruluşun ve üniversitenin üyeliğine seçilmiştir :

- 1) 1892'de Moskova Ulumu tabiiye (doğa bilimleri), Antropoloji ve Etnografya Cemiyeti
- 2) 1895 Berlin Eski Eserler Enstitüsü,
- 3) 1899 Viyana Eski Eserler Enstitüsü,
- 4) 1904 Atina Arkeoloji derneği,
- 5) 1925 Basel Eski Eserler Enstitüsü,
- 6) 1925 Bale Üniversitesi (Fahri) ve
- 7) 1933 Sidney Eski Eserler Enstitüsü üyelikleri gibi.

Ayrıca kendisine 1931 de İstanbul Üniversitesi «Fahri Müderris» (Ord Profesör) lik, 1934 de de Leipzig Üniversitesi tarafından «Fahri Doktorluk» unvanı verilmiştir.

YAYINLARI VE BUNLARIN ÖZELLİKLERİ

Halil Edhem'in yayınları incelenirse, ilk yayınının «Kimya» ya ait «Doktora Tezi» olduğu görülür. Bu tez yurdumuzda Avrupa'ya giden türk öğrencilerinin yaptığı ilk doktora çalışmasıdır. Halil Edhem bu çalışmasından sonra, kimyaya ait hiç bir yayın yapmamıştır. Tüm yayınlarını aşağıdaki konularda özetleyebiliriz :

- 1 — Yerbilimlerine ait ders kitapları ve makaleler,
- 2 — Kent tarihleri (Niğde Klavuzu, v.b.),
- 3 — Eski kitabelere ait inceleme yazıları,
- 4 — Tanıtma kitapları (Topkapı Sarayı (1931), Camilerimiz (1932),
- 5 — Osmanlı paraları (Meskükâtı Osmaniye) na ait araştırmalar,
- 6 — Türk Resim tarihine, müzelerimizdeki resimlere (Elvahı nakşiye koleksiyonu'na) ait incelemeler,
- 7 — Çeviriler: İslâm devletleri (Düveli İslâmiye), v.b.

Halil Edhem beyin büyük bir emek ve araştırma sonucu hazırlanan yayınları 60'dan fazladır. Bunların isimleri, yayın yerleri, Türk Tarih Kurumu tarafından, 1947'de yayınlanan «Halil Edhem Hatıra Kitabı» Cilt 1, S. 299-302'de, yayın tarihlerine göre verilmiştir [3]. Biz, aşağıda kimya ve jeoloji ile ilgili yayınları üzerinde kısaca duracağız.

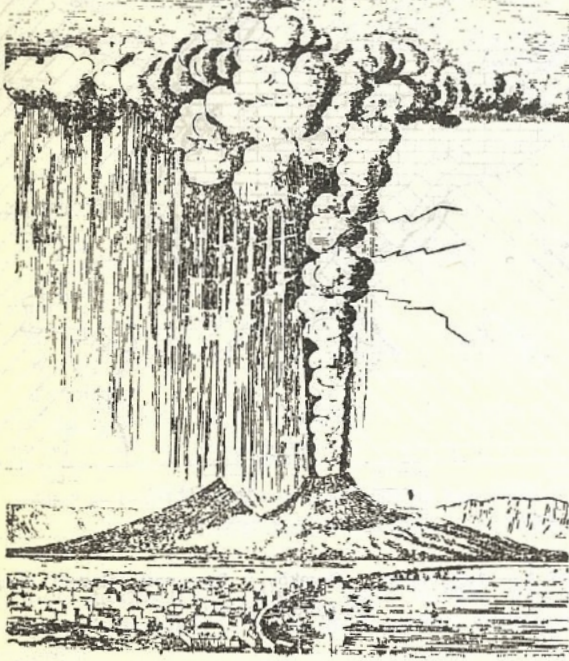
KİMYA VE YERBİLİMLERİNE AIT YAYINLARI VE ÖZELLİKLERİ

- 1 — 1885 (1301) : Erweiterte Studien über die Umsetzungen des Merkur-Amoniumchlorids (Civa amonyum kloridin tepkileri hakkında araştırmalar) adlı doktora tezi, 32 sayfa, Bern. Prof. Dr. V. Schwarzenbach yönetiminde yapılmış (Şekil 2).
Tezin konusu ve içeriği Prof. Dr. F. İnönünün araştırmasında etraflı bir şekilde irdelenmiştir [4].
- 2 — 1891 (1307) : İlmimaadin ve tabakatülarz. 304 sayfa, 128 şekil, Avrupa haritası, Mihran Matbaası, İstanbul. Bu kitap Darüşşafaka ve Mektebi Mülkiye (SBF)de de okutulan derslerin ve yurdumuzda yayınlanan Jeoloji ders kitaplarının ilkidir. Kitap, bugün dahi yararlanılır nitelikte olup, minerallerle ilgili bilgiler ve açıklamalar çok ilginçtir (Şekil 3).
- 3 — 1895 (1311) : Hareketiarz. Sabah gazetesi, 19 Ağustos sayı 1806, İstanbul
- 4 — 1897 (1312) : Hareketi arza dair bir kaç söz. Çok nadir olan bu kitap, Süleymaniye kütüphanesi, İzmirli İsmail Hakkı bey kütüphanesi No. 16'da bulunmaktadır. Kitap üç bölümden oluşur :
 - 1 — Zelzele (Deprem) ye dair malumâtı cedidiye'yi (yeni bilgileri), âlâimi muhtelifesi (çeşitli belirtileri) ile beraber telhisi beyan (kısaca özetleme),
 - 2 — Zelzelenin zuhuruna (depremin oluşuna) dair, câri olan ahvali (belirtileri) tadâtü beyân (açıklama),
 - 3 — İstanbulda hissedilen zelzeleye müteallik bazı malumat.

علم معادن وطبقات الارض

خليل ادھم

مکتب ملکیہ شاہانہ علم طبقات الارض و دارالشفقہ علم معادن و کیمیا معلیٰ

۱۲۸ عدد شکل ایله برده بویائی طبقات الارض خریطه معنی حاویدر.

استانبول

(مهران) مطبعہ سی - باب عالی جادہ سئدہ نمبر ۷

۱۳۰۷

Şekil 3 — İlimi maâdin ve tabakatül arz (mineraloji ve jeoloji). Halil Edhem : (Mektebi mülkiyei şahânede İlimi tabakatül arz ve Darüşşafakada İlimi maâdin ve kimya muallimi). Şeklin altında : 128 aded şekil, bir de boyalı tabakatül arz haritasını havidir. İstanbul (Mihran) matbaası, babîâli caddesi numro 7, 1307 1891).

- 5 — 1901 (1317) : Muhtasar İlmî tabakatül arz. Hoshstetter - Bisching'den çeviri. 159 sayfa, 55 şekil., matbaayı âmire, İstanbul.
- 6 — 1905 (1321) : Muhtasar İlmü tabakatül arz. Üevirisinin 2. baskısı, 165 sayfa, 59 şekil. Mahmut bey matbaası, İstanbul.

Bu çeviri, her türlü geliri Darüşşafakaya ait sitesinden hocası Hochstetterin ölümünden sonra yerine gelen Prof. Dr. Fr. Toula tarafından, yerbilimlerinin gelişmesine paralel olarak, yeni ek bilgi-

leri içeren ve 1898 yılında 14. kez basılan, bir önceki kitabın, yeni baskının çevirisidir.

Bu çeviri, her türlü geliri Darüşşafakaya, ait olmak üzere 1905 yılında basılmıştır. Kitabın en önemli özellikleri, kitabın başında o zamana dek Türkçe yayınlanan yerbilimlerine ait kitapları vermesi, sonunda da, orta öğretim yerbilim sınavlarında sorulabilen, 152 soruyu içermesidir. H.E. Eldem'in bu jeoloji kitapları, uzun süre yüksek ve orta öğretimde okutulmuş ve daha sonra yazılan kitaplara ana kaynak olmuştur. Bir çok resimler bunlardan alınmıştır.

SONUÇ

Bu biyografik çalışmada, Türkiye'de yerbilim öğretimine ve yayılmasına büyük katkıları olan, bir çok dernek ve kurumun kurucusu bulunan, arkeoloji, müzecilik ve Türk tarihi alanlarında dünya çapında bir bilgin ve evrensel bir isim olan H. Edhem Eldem'in hayat hikayesi, yapıtları ve türk bilim ve kültürüne katkıları yukarıda özetlenmeğe çalışılmıştır.

1935 yılları dolayında okulumuza (Darüşşafakaya) bir kaç kez gelen, derslere girip dinleyen, uzun boylu zayıf vücutlu, kendine özgü zarif giyinişli, biraz sinirli ve titiz görünüşlü zatın kim olduğunu hocalarımıza ve okulun müdürüne sormuş, onlar da, Türk Okutma Kurumu (Darüşşafaka) nın Başkanı ve İstanbul Millet Vekili, eski Profesör ve müze müdürü, Halil Edhem Eldem olduğunu, kendilerine de hocalık yaptığını, çok ünlü bir Türk bilgini olduğunu söylemişlerdir.

Bu satırlarımız, Türk bilim ve kültürüne yillarca yaptığı hizmetlere ve okuyup yetiştiğimiz Darüşşafakanın gelişip ilerlemesine sarfettikleri yararlı çalışmalara karşı duyduğumuz minnet ve şükranın bir tercümanıdır. Onun hakkında yazdığımız [5] bir yazının, geçen 34 yıl içinde, eksiklerini tamamlayıp yeni bilgilerle yayınlanması, Türk yerbilimleri tarihine ufakta olsa bir ışık tutması bize ayrı bir mutluluk vermektedir.

Bu tür yazı dizilerimizle, «Yer Yuvuru ve İnsan» okuyucularına yurdumuzda yerbilimlerinin geçirdiği aşamalar, yerbilimlerinin gelişmesine katkıda bulunanların yetismeleri, yetiştirme ortamları, düşünce ve etkileri belgelerle genç kuşakların ilgisine sunulmuş, nereden nerelere gldiğimiz, tarihin akışı içinde kısaca sergilenmek istenmiştir.

DEĞİNİLEN BELGELER

- Toula, F., 1896, Beitr. z. Pal. u. Geol. Oster. d. Orients, Band X, heft IV.
- Oğan, A., 1948, Halil Edhem Hatıra Kitabı, T.T.K. yayını, c. II, s. 81 - 104, Ankara.
- Kınal, F., 1947, Halil Edhem Hatıra Kitabı, T.T.K. yayını, c. I, s. 298 - 302, Ankara.
- İnönü, E., 1973, Temel bilimlerde Türk bilim adamlarının yaptığı ilk doktoralar, İTÜ yayını, s. 121 - 129, İstanbul.
- Erguvanlı, K., 1948, Halil Edhem Hatıra Kitabı, T.T.K. yayını, c. II, s. 27 - 31, Ankara.